

Onderzoeksrapport

Toegankelijkheid en ondersteuning van leerlingen met een beperking in het Zeeuws regulier voortgezet onderwijs

Niels van Kleef

Samenvatting

Het doel van dit onderzoek is om in kaart te brengen in hoeverre Zeeuwse reguliere voortgezet onderwijs scholen toegankelijk zijn voor leerlingen met een beperking en/of chronische ziekte. Aan dit onderzoek hebben 12 zorgcoördinatoren deelgenomen. Deze zorgcoördinatoren zijn werkzaam op verschillende scholen verspreid over de provincie Zeeland.

Uit de resultaten van dit onderzoek kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- Scholen zijn over het algemeen heel welwillend zijn om aanpassingen te doen en ondersteuning te bieden aan leerlingen met een beperking en/of ondersteuningsbehoefte.
- Op de meeste scholen is de groep leerlingen met een ondersteuningsbehoefte de laatste jaren gegroeid in aantal. Ook zien scholen een verzwaring van de problematiek.
- De meeste zorgcoördinatoren zijn tevreden over de mate waarin het lukt om leerlingen met een lichamelijke beperking op school een plek te bieden en te ondersteunen. Wel kunnen scholen nog meer inzetten op het vergroten van de autonomie van leerlingen met een lichamelijke beperking.
- Scholen ervaren onder andere de volgende knel- en verbeterpunten:
 - o Het lukt docenten niet altijd voldoende om de juiste ondersteuning te bieden aan leerling met een ondersteuningsbehoefte, omdat de werkdruk te hoog is, ze over onvoldoende kennis beschikken, of dit niet als hun verantwoordelijkheid zien.
 - o Veel scholen ervaren het vinden van een goede balans tussen zorg en onderwijs als een uitdaging. Ook het afronden van ondersteuningstrajecten is voor sommige scholen lastig.
 - o Veel scholen zien een verzwaring in problematiek. Veel scholen vinden het namelijk lastig om met deze verzwaring om te gaan en zijn zoekende naar manieren waarop leerlingen het beste ondersteund kunnen worden en uitval voorkomen kan worden.
 - o Een tekort aan financiële middelen en menskracht wordt als een knelpunt ervaren in het bieden van ondersteuning.
 - o Veel zorgcoördinatoren zien ruimte voor verbetering als het gaat om de interne communicatie tussen het zorgteam, mentoren, docenten, en andere betrokkenen.
 - o Een deel van de Zeeuwse zorgcoördinatoren ziet graag nog meer samenwerking tussen het regulier en het speciaal onderwijs, bijvoorbeeld in de vorm van kennisdeling of zelfs symbiose onderwijs. Er wordt nu nog te weinig samengewerkt.
 - o Meerdere zorgcoördinatoren zouden graag kortere lijnen met externe hulpverlening zien. In dringende situaties Wanneer een leerling dringend externe hulpverlening nodig heeft, duurt het proces daarnaast, onder andere door lange wachttijden, vaak te lang.
- Zorgcoördinatoren zien dat leerlingen sinds de komst van de coronapandemie beduidend meer psychische problemen ervaren. De vraag naar ondersteuning is gestegen. Veel scholen maken zich zorgen over de impact hiervan op de lange termijn. Wel hebben scholen waardevolle kennis en ervaring opgedaan die ze ook na de coronacrisis in kunnen zetten om het onderwijs toegankelijker te maken
- Er is verdeeldheid over inclusief onderwijs. Een deel van de zorgcoördinatoren staat in principe positief tegenover inclusief onderwijs, mits er aan een aantal randvoorwaarden wordt voldaan, zoals dat een overgang naar inclusief onderwijs niet moet leiden tot een nog hogere werkdruk voor docenten, het zorgteam, en andere medewerkers.

Op basis van dit onderzoek is dus inzichtelijk geworden wat er al goed gaat op het gebied van toegankelijkheid en ondersteuning, maar anderzijds ook waar de knelpunten nog liggen. Hierbij zijn ook verschillen te zien tussen verschillende soorten scholen. Zo komt een gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel onder sommige docenten vaker voor op havo/vwo-scholen, en vormt complexe externaliserende gedragsproblematiek op vmbo-scholen vaker een uitdaging.

Inhoud

1	Inleiding	5
2	Doel en aanpak	5
3	Resultaten	6
	3.1 Aantallen leerlingen met een beperking	6
	3.2 Aanpassingsbereidheid van scholen.....	7
	3.3 Vormen van ondersteuning	8
	3.4 Knel- en verbeterpunten	9
	3.5 Leerstromen tussen vo en vso	16
	3.6 Impact coronacrisis op toegankelijkheid en ondersteuning.....	17
	3.7 Van passend naar inclusief onderwijs	19
4	Discussie.....	20
5	Conclusies en aanbevelingen.....	22

1 Inleiding

De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor het belang van toegankelijkheid en goede ondersteuning van leerlingen met een beperking in het voortgezet onderwijs. Dit gaat niet alleen gepaard met een groeiend maatschappelijk bewustzijn over de rechten van personen met een beperking, maar ook met beleidsmatige en juridische veranderingen. Zo heeft Nederland in 2016 het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (hierna: VN-verdrag handicap) geratificeerd. Met betrekking tot het onderwijs betekent dit dat Nederland moet streven naar het realiseren van een inclusiever schoolsysteem. Daarnaast is het sinds de komst van passend onderwijs¹ doel om leerlingen zoveel mogelijk een plaats te bieden in het regulier onderwijs, ook als ze extra ondersteuning nodig hebben. Tegelijkertijd is er de laatste jaren ook sprake van een stijging in het aantal meldingen van discriminatie op basis van handicap te zien. Dit geldt ook voor de provincie Zeeland.²

Op landelijk niveau zijn meerdere onderzoeken gedaan gerelateerd aan de toegankelijkheid van het regulier voortgezet onderwijs en de ondersteuning van leerlingen met een beperking. Zo publiceerde het College van de Rechten van de Mens onlangs een verdiepend advies over het recht op onderwijs in het VN-verdrag handicap en is passend onderwijs de laatste jaren uitgebreid geëvalueerd in een reeks evaluatierapporten.³ Om beter zicht te krijgen op de huidige situatie in Zeeland, richt dit onderzoek zich op het Zeeuws regulier voortgezet onderwijs.

2 Doel en aanpak

Het doel van dit onderzoek is om in kaart te brengen in hoeverre Zeeuwse reguliere voortgezet onderwijs scholen toegankelijk zijn voor leerlingen met een beperking en/of chronische ziekte. Het doel is om enerzijds inzichtelijk te krijgen wat er al goed gaat op het gebied van toegankelijkheid en ondersteuning, maar anderzijds ook waar de knelpunten nog liggen.

Voor dit onderzoek zijn 12 zorgcoördinatoren geïnterviewd. Iedere geïnterviewde zorgcoördinator was werkzaam op een andere locatie. Er is dus informatie verzameld over 12 verschillende schoollocaties. Deze schoollocaties zijn verspreid over de hele provincie Zeeland en bieden verschillende richtingen aan. De bevindingen van dit onderzoek zijn dus gebaseerd op de ervaringen van zorgcoördinatoren van vmbo, havo en vwo scholen. De interviews met zorgcoördinatoren waren semigestructureerd. Dit betekent dat een topiclijst met een aantal vooraf vastgestelde vragen en thema's als leidraad is gebruikt, maar dat er voldoende ruimte was tijdens interviews om aanvullende vragen en thema's te bespreken.

De oorspronkelijke intentie was om ook de perspectieven van leerlingen met een beperking zelf mee te nemen in het beantwoorden van deze onderzoeksvraag, maar dit is in de huidige situatie niet haalbaar gebleken. Vanwege de huidige lockdown was het helaas ook in beperkte mate mogelijk om scholen fysiek te bezoeken.

De definitie van een beperking die in het VN-verdrag handicap gehanteerd wordt is als startpunt genomen voor dit onderzoek. Deze definitie is vrij breed: het gaat om alle personen met "langdurige fysieke, mentale, intellectuele of zintuiglijke beperkingen die hen in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, effectief en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in

¹ Passend onderwijs is de manier waarop sinds 1 augustus 2014 extra ondersteuning voor leerlingen wordt georganiseerd.

² Antidiscriminatie Bureau Zeeland. (2021). Jaarverslag 2020.

³ Deze reeks publicaties is te vinden via <https://evaluatiepassendonderwijs.nl/onderzoek/rapporten/>

de maatschappij”⁴. Dit heeft dus betrekking op personen met een lichamelijke handicap, mensen die slechtziend of slechthorend zien, maar ook mensen met een psychische aandoening, chronische ziekte, autisme en AD(H)D, taalontwikkelingsstoornissen, of leerstoornissen zoals dyslexie en dyscalculie.

In de praktijk is het in gesprekken met zorgcoördinatoren vaak gegaan over leerlingen met een ondersteuningsbehoefte. Hoewel de groepen leerlingen veel overlappen, zit er wel een verschil tussen leerlingen met een beperking en leerlingen met een ondersteuningsbehoefte. Onder leerlingen met een ondersteuningsbehoefte vallen bijvoorbeeld ook leerlingen die geen beperking of chronische ziekte hebben, maar die ondersteuning nodig hebben in verband met een lastige thuissituatie. Bovendien heeft niet iedere leerling met een beperking automatisch ook extra ondersteuning nodig. Een leerling met een beperking is dus niet per definitie ook een leerling met een ondersteuningsbehoefte, en een leerling met een ondersteuningsbehoefte is niet per definitie een leerling met een beperking.

3 Resultaten

3.1 Aantallen leerlingen met een beperking

Hoe groot de groep leerlingen met een ondersteuningsbehoefte is varieert sterk tussen verschillende scholen. Hoewel veel zorgcoördinatoren geen exact aantal leerlingen met een beperking en/of ondersteuningsbehoefte konden noemen, konden ze wel een schatting doen hoeveel leerlingen ondersteuning krijgen op school. Sommige scholen schatten dat dit percentage leerlingen tussen de 5% en 10% van de totale leerling populatie ligt. Anderen denken dat het tussen de 10% en 20% van de leerlingen betreft. Een enkeling schat zelfs dat tussen de 20% en 30% van de leerlingen een ondersteuningsbehoefte heeft. Volgens landelijk onderzoek heeft gemiddeld ongeveer 25% van de leerlingen een extra ondersteuningsbehoefte. Hierbij wordt gezegd dat overigens niet betekent dat 25% ook daadwerkelijk extra ondersteuning krijgt.⁵ Dit percentage is daarom moeilijk te vergelijken met de geschatte percentages van de Zeeuwse zorgcoördinatoren. Uit dit landelijk onderzoek blijkt ook dat er gemiddeld genomen een significant verschil is naar onderwijstype: het percentage leerlingen met een ondersteuningsbehoefte ligt het hoogst in de beroepsgerichte afdelingen van het vmbo en het laagst in vwo/gymnasium. Dit beeld is ook te herkennen in het Zeeuwse voortgezet onderwijs.

Op de meeste scholen is de groep leerlingen met een ondersteuningsbehoefte de laatste jaren gegroeid in aantal. De stijging is deels te verklaren doordat scholen de ondersteuningsbehoeften van scholen beter in beeld hebben. Zoals een van de zorgcoördinatoren zegt, “Ik denk dat we vanuit school, door veranderingen in werkwijze, veel meer leerlingen in beeld hebben dan voorheen.” Deze stijging is overigens niet onder iedere groep leerlingen te zien. Scholen zien bijvoorbeeld amper een stijging in het aantal leerlingen met een lichamelijke beperking dat naar het regulier onderwijs gaat. Een grotere stijging is te zien onder leerlingen met psychische problematiek, dyslexie, autisme of AD(H)D, mogelijk omdat scholen deze leerlingen steeds beter in beeld hebben.

Niet alleen het aantal leerlingen met een ondersteuningsbehoefte is gestegen, de meeste scholen zien ook dat de problematiek zwaarder wordt. Voornamelijk psychische problematiek, zoals angststoornissen en depressie, lijkt toe te nemen in complexiteit en zwaarte.

⁴ Artikel 1 Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, https://wetten.overheid.nl/BWBV0004045/2016-07-14#Verdrag_2

⁵ Smeets, E., Ledoux, G., & Van Loon-Dijkers, L. (2019). Passend onderwijs in de klas. Tweede meting in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Nijmegen/Amsterdam: KBA/Kohnstamm Instituut

“De problematiek neemt toe in zwaarte [...]. Wij hebben nog nooit zoveel thuiszitters gehad als de afgelopen drie jaar. Leerlingen die al in de eerste klas met burn-out zitten, die al suïcidale gedachten hebben. Die vanuit de basisschool al binnenkomen met suïcide-gedachten. Dat is zeer, zeer ernstig.”

De zorgcoördinatoren geven aan niet te kunnen zeggen wat de oorzaak van de verzwaring van deze problematiek is. Wel blijkt uit ander onderzoek dat dit niet alleen een Zeeuws probleem is, maar tevens een landelijke trend is.⁶

Ook zegt een deel van de scholen dat ze sinds de invoering van het fenomeen passend onderwijs in 2014, leerlingen met zwaardere problematieken dan voorheen een plaats zijn gaan bieden. In sommige gevallen komt dit door aanpassingen en verbeteringen in de zorgstructuur, maar in andere gevallen heeft dit ook te maken met de beperkte capaciteit van het voortgezet speciaal onderwijs.

3.2 Aanpassingsbereidheid van scholen

Over het algemeen zijn scholen in hoge mate bereid om aanpassingen te doen om leerlingen de juiste ondersteuning te kunnen bieden. Aanpassingen, bijvoorbeeld aan het gebouw, worden vaak gedaan op het moment dat een leerling op school komt voor wie deze aanpassing nodig is. Een ander moment waarop veel nieuwe aanpassingen gedaan worden is tijdens een verbouwing of renovatie van het schoolgebouw. Gebouwen die recentelijk gebouwd of verbouwd zijn moeten voldoen aan strengere toegankelijkheidscriteria dan gebouwen die al vrij oud zijn. Deze criteria zijn vastgesteld in het Bouwbesluit.⁷ Hierdoor wordt een school na een verbouwing automatisch toegankelijker voor leerlingen met een beperking.

Verouderde schoolgebouwen vormen vaak een obstakel als het gaat om toegankelijkheid. Scholen zijn, waar mogelijk, meestal bereid om aanpassingen te doen, maar blijven in sommige gevallen gelimiteerd door de vaste kenmerken van een verouderd gebouw. Zoals een van de zorgcoördinatoren zegt,

“Het is gewoon geen ideaal gebouw. Maar dat is niet enkel voor leerlingen in een rolstoel, maar ook voor andere leerlingen. Het is een ingewikkeld gebouw. Dus ja, de aanpassingen die nodig zijn die organiseren we in principe, maar wel binnen de mogelijkheden die er zijn facilitair-technisch, gebouw-technisch gezien.”

Naast grote aanpassingen aan een gebouw zijn er ook kleinere aanpassingen denkbaar. Voorbeelden van kleinere aanpassingen die scholen recentelijk doorgevoerd hebben zijn onder andere het aanbrengen van gele markeringen in een trappenhuis om slechtzienden te attenderen op het begin en einde van een trap, en het aanschaffen van evacuatiestoelen, die ervoor zorgen dat mensen met een lichamelijke beperking in een noodsituatie veilig de trap af kunnen.

Enkele zorgcoördinatoren wijzen erop dat Zeeuwse scholen misschien eerder bereid zijn om ervoor te zorgen dat leerlingen met een beperking onderwijs bij hen kunnen volgen, vanwege de soms grote afstanden tussen verschillende scholen. Een van hen zegt:

6 Ledoux, G. & Waslander, S., m.m.v. Eimers, T. (2016). Evaluatie passend onderwijs. Eindrapport mei 2020. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

7 <https://rijksoverheid.bouwbesluit.com/Inhoud/docs/wet/bb2012>

“We zijn hier altijd al voor passend onderwijs kwam passend onderwijs gaan bieden, omdat kinderen hier heel snel enorm moeten gaan reizen als wij ze geen onderwijs kunnen geven, dus dat maakt dat het hier altijd wel heel erg zorg-minded is geweest.”

De grote afstanden tussen verschillende scholen kunnen dus een stimulans zijn voor scholen om te zorgen voor goed passend onderwijs. Daarnaast is het aanbod van het voortgezet speciaal onderwijs niet altijd toereikend. Zo kan het voorkomen dat een vwo leerling die naar het speciaal onderwijs overstapt moet overstappen naar havo, omdat die te ver zou moeten reizen om vwo te kunnen volgen op het speciaal onderwijs.

Of ouders en leerlingen zelf ook ervaren dat scholen in hoge mate bereid zijn om aanpassingen te doen kan op basis van dit onderzoek niks over gezegd worden. Wel blijkt uit landelijk onderzoek dat veel ouders weinig bereidwilligheid van scholen ervaren om het gesprek met hen aan te gaan. Ook gebrekkige informatievoorziening en onduidelijke communicatie worden door ouders als knelpunten ervaren.⁸

3.3 Vormen van ondersteuning

Scholen bieden veel verschillende vormen van aanpassingen en/of ondersteuning.

Leerlingen met een fysieke beperking

Uit de Monitor Onderwijshuisvesting van 2017 blijkt dat 35,7% van de scholen niet voldoende toegankelijk is voor rolstoelgebruikers en dat 27,9% van de scholen geen aangepast toilet heeft.⁹ In Zeeland verschilt het, net als in de rest van het land, sterk per school hoe toegankelijk die is voor leerlingen met een fysieke beperking. Zoals eerder genoemd lopen vooral scholen die in een verouderd gebouw gevestigd zijn tegen problemen aan als het gaat om toegankelijkheid.

Aanwezige voorzieningen die door vrijwel iedere zorgcoördinator genoemd worden zijn een lift en een aangepast toilet. Scholen zeggen in ieder geval bijvoorbeeld nooit een leerling geen plaats te kunnen bieden omdat deze leerling rolstoelgebruiker is. Een kanttekening die hierbij geplaatst moet worden is dat de praktijk niet altijd overeen hoeft te komen met wat een school op papier aanbiedt. Zo kan een school wel een lift hebben, maar doet deze lift het in de praktijk misschien een deel van de tijd niet. Bovendien kunnen scholen nog meer doen om de autonomie van leerlingen met een lichamelijke beperking te vergroten. Zo zijn deuren binnen de school vaak moeilijk te openen voor een leerling in een rolstoel. Hierdoor kunnen rolstoelgebruikers niet zelfstandig door de school bewegen, maar zijn ze altijd afhankelijk van de hulp van een andere persoon die hen kan helpen met het openen van deuren. Dit is daarmee nog niet in de geest van het VN-verdrag Handicap, dat er juist naar streeft dat iedereen volwaardig en autonoom kan meedoen in de samenleving.

Scholen lopen sneller tegen hun grenzen aan als een leerling in mindere mate zelfstandig is en extra verzorging nodig heeft, zoals hulp bij naar het toilet gaan. Leerlingen die dit soort hulp nodig hebben gaan nu vaak nog naar voortgezet speciaal onderwijs. In de praktijk zijn scholen bereid om meer vergaande ondersteuning te bieden voor leerlingen die al bij hen op school zitten en gedurende hun schoolcarrière ziek worden en/of meer verzorging nodig gaan hebben. Scholen hechten er namelijk aan dat een leerling die bij hen begonnen is de opleiding

⁸ Eck, P. van, Rietdijk, S., Van der Linden, C. (2017). Keuzevrijheid van ouders van kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte binnen passend onderwijs. Utrecht/Rotterdam: Oberon/CED-groep

⁹ <https://www.regioplan.nl/project/monitor-onderwijshuisvesting-po-vo/>

ook bij hen af kan maken, als dit praktisch mogelijk is en overeenkomt met de wens van het kind zelf en/of de ouders.

Leerlingen met een auditieve of visuele beperking

Er zijn verschillende soorten aanpassingen voor leerlingen met een auditieve of visuele beperking. De meest voorkomende aanpassing die door zorgcoördinatoren genoemd wordt is het gebruiken van aangepast lesmateriaal. Een leerling kan bijvoorbeeld gebruik maken van een laptop waar het lesmateriaal op staat, zodat gebruik gemaakt kan worden van functies als het verder inzoomen op teksten of het digitaal laten voorlezen van teksten. Wanneer dit nodig is kan een leerling met een auditieve beperking bijvoorbeeld ook gebruik maken van een tolk. Bij de ondersteuning van leerlingen met een auditieve of visuele beperking wordt veel gebruik gemaakt van ambulante begeleiders en wordt gebruik gemaakt van de expertise van organisaties zoals Visio.

Over het algemeen verloopt de ondersteuning van leerlingen met een auditieve of visuele beperking goed. Zorgcoördinatoren melden weinig problemen bij het bieden van deze vormen van ondersteuning. Ook merken zorgcoördinatoren op dat leraren over het algemeen veel begrip hebben voor deze leerlingen en goed rekening houden met de beperking. Uit landelijk onderzoek blijkt dan ook dat leerlingen, ouders en mentoren deze ondersteuning meestal als prettig en toereikend ervaren.¹⁰

Hoewel veel leerlingen met een auditieve of visuele beperking naar het regulier onderwijs gaan, is aansluiting vinden bij leeftijdsgenoten daar niet vanzelfsprekend. In een reguliere klas zijn deze leerlingen relatief vaak sociaal geïsoleerd.¹¹

Leerlingen met een niet-lichamelijke beperking, zoals ADD, autisme, gedragsproblematiek, of psychische problematiek.

Een groot deel van de ondersteuning van leerlingen met een beperking of chronische ziekte loopt via het ondersteuningslokaal (al heeft dit lokaal op een deel van de scholen een andere naam). Het ondersteuningslokaal is een lokaal waar leerlingen met een ondersteuningsbehoefte naar toe kunnen gaan voor veel vormen van ondersteuning. Er zijn in deze lokalen altijd ondersteuners aanwezig die leerlingen kunnen helpen als ze hulp nodig hebben.

Veelvoorkomende vormen van ondersteuning voor leerlingen met een niet-lichamelijke beperking die in het ondersteuningslokaal worden aangeboden zijn onder andere het bieden van een prikkelarme omgeving waar leerlingen kunnen ontspannen, het helpen met plannen en de aanwezigheid van een ondersteuner bij wie leerlingen hun verhaal kwijt kunnen.

3.4 Knelpunten en verbeterpunten

Tijdens de interviews zijn de zorgcoördinatoren gevraagd naar de knelpunten en verbeterpunten die zij zelf ervaren of opmerken als het gaat om de toegankelijkheid van het voortgezet onderwijs en het bieden van ondersteuning aan leerlingen met een beperking of chronische ziekte. Een aantal verschillende knelpunten en verbeterpunten werden genoemd. Sommige van deze punten werden genoemd door een groot aantal zorgcoördinatoren, terwijl anderen slechts door enkele genoemd werden.

¹⁰ Boer, A. de, & Smeets, E. (2018). Onderwijs aan leerlingen met visuele, auditieve of communicatieve problematiek. Nijmegen/Groningen: KBA Nijmegen/Rijksuniversiteit Groningen.

¹¹ Onderwijs aan leerlingen met visuele, auditieve of communicatieve problematiek.

Docenten

Een belangrijk deel van de ondersteuning van leerlingen met een beperking of chronische ziekte ligt bij de docent. Over het algemeen merken zorgcoördinatoren dat veel docenten ook bereid zijn om deze ondersteuning waar mogelijk te bieden.

Hoewel ook hier verschillen tussen scholen te zien zijn, merkt een aantal zorgcoördinatoren op dat het sterk per docent verschilt in hoeverre die bereid is en/of in staat is om extra ondersteuning te bieden aan een leerling die dat nodig heeft. Meerdere zorgcoördinatoren herkennen duidelijk twee verschillende houdingen onder docenten. Zoals een van hen zegt,

“De één staat er heel erg voor open en wil het leren en de ander zegt “hè, ik ben een vakdocent, ik heb hier allemaal niet om gevraagd. We zijn geen zorginstelling, maar een onderwijsinstelling.” Die discussie is met name nu wel gaande en daar zie je ook duidelijk 2 kampen en een neutrale groep.”

Leeftijd lijkt hier van belang te zijn. Meerdere zorgcoördinatoren merken namelijk op dat er onder jonge docenten over het algemeen meer bereidheid is om leerlingen met een beperking te ondersteunen dan docenten die wat ouder zijn. Mogelijk hangt dit samen met het feit dat er op de hedendaagse lerarenopleiding, en in de maatschappij in het algemeen, meer aandacht is voor dit onderwerp dan voorheen. Over het algemeen is de groep docenten die minder welwillend tegenover het bieden van ondersteuning staat echter klein. Opvallend is dat scholen waar voornamelijk vmbo onderwijs wordt gegeven een hogere bereidheid van docenten lijken te ervaren dan scholen waar voornamelijk havo/vwo onderwijs wordt gegeven. Op scholen waar havo/vwo onderwijs wordt gegeven lijken docenten eerder de neiging te hebben om het bieden van extra ondersteuning aan leerlingen te zien als iets dat niet tot hun verantwoordelijkheid behoort.

Hoewel de meeste docenten dus wel bereid zijn om leerlingen te ondersteunen, beschikken zij niet altijd over voldoende kennis om dit goed te kunnen doen. Meerdere zorgcoördinatoren noemen de beperkte kennis over het ondersteunen van leerlingen met een beperking die docenten hebben opgedaan tijdens de lerarenopleiding als een tekortkoming. Hoewel hier de laatste jaren verbetering in lijkt te zitten, wordt er volgens zorgcoördinatoren op de lerarenopleiding nog onvoldoende aandacht besteed aan de ondersteuning van leerlingen met een beperking.

Wel merken veel zorgcoördinatoren dat docenten het zorgteam steeds beter weten te vinden als ze ergens niet uitkomen. Daarnaast zetten sommige scholen gericht in op scholing en training van docenten en mentoren, om hen de handvaten te bieden die ze nodig hebben om leerlingen die dat nodig hebben te ondersteunen. De begeleiding van docenten is van groot belang. Docenten die zich goed ondersteund voelen door interne begeleiders hebben gemiddeld genomen dan ook een positievere attitude ten aanzien van het geven van onderwijs aan leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften dan docenten die zich onvoldoende ondersteund voelen.¹²

Verder wordt ook de hoge werkdruk van docenten veel genoemd als knelpunt. Ook als docenten wel de bereidheid hebben om ondersteuning te bieden aan hun leerlingen, kan dit in de praktijk lastig blijken. Meerdere zorgcoördinatoren wijzen erop dat de werkdruk al dusdanig hoog is dat docenten niet veel meer aankunnen dan ze nu al doen.

“Ik merk dat dat heel zwaar is voor docenten en dat je eigenlijk ook niet meer moet gaan vragen op dit moment. Dat het eigenlijk al te veel is. We hebben de zorg en het

¹² Smeets, E., Ledoux, G., & Van Loon-Dijkers, L. (2019). Passend onderwijs in de klas. Tweede meting in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Nijmegen/Amsterdam: KBA/Kohnstamm Instituut

onderwijs en ik wil, als zorg, eigenlijk overbodig worden. Dat de docenten het zelf kunnen. Maar zo ver is het echt nog lang niet. Dat heeft ook met de werkdruk te maken.”

Naast deze hoge werkdruk wordt het les geven aan meerdere leerlingen met een beperking tegelijkertijd soms als lastig ervaren.

“Wat lastig is, is als in een groep meerdere leerlingen zitten met diverse problematiek. Om dat te managen. Want die hebben ook een chemie naar elkaar en dan wordt het lastig, want de ene moet je even persoonlijk helpen met opstarten omdat hij anders nog in zijn flow van de vorige les blijft zitten en de ander moet je heel erg reguleren, want die is hyper de pieper en dat heeft dan ook weer invloed op andere leerlingen. Die chemie tussen leerlingen met verschillende beperkingen is lastiger voor docenten.”

Met name bij de aanwezigheid van meerdere leerlingen met externaliserende gedragsproblematiek in één klas kan dit het geval zijn. Uit ander onderzoek blijkt ook dat dit de groep leerlingen is voor wie het bieden van passende ondersteuning voor docenten vaak het moeilijkst is. In de tweede meting van passend onderwijs in de klas, van de Evaluatie Passend Onderwijs, wordt hier het volgende over gezegd: “Het type problematiek/de aard van de ondersteuningsbehoeften doet er wel toe voor de mate waarin de leraar zich belast voelt en het gevoel heeft goed te kunnen ondersteunen. Externaliserende gedragsproblemen en een problematische werkhouding vindt men het moeilijkst te hanteren.”¹³

Balans tussen zorg en onderwijs en het afronden van trajecten

Een ander thema dat in de meeste interviews naar voren kwam, was de uitdaging van het vinden van een goede balans tussen zorg en onderwijs. Hoewel iedereen het er over eens is dat een school primair een onderwijsinstelling is, zijn er wel verschillende opvattingen over hoe ver je als school wil gaan in het bieden van zorg.

Alle zorgcoördinatoren erkennen dat goede zorg en ondersteuning van belang is om goed onderwijs te kunnen bieden aan iedere leerling, maar een paar zorgcoördinatoren wijzen er wel op dat, hoe belangrijk ondersteuning ook is, niet vergeten moet worden dat een school primair een onderwijsinstelling is. Een van zegt: “De hoofdmoot is onderwijs en om goed onderwijs te kunnen bieden is het wel heel belangrijk dat een kind goed in zijn vel zit, maar het is toch secundair.”

Meerdere zorgcoördinatoren wijzen erop dat een goede samenwerking en communicatie tussen het interne zorgteam en docenten en mentoren van groot belang is. Eén van hen benoemt dat zorg en onderwijs niet als twee van elkaar losstaande zaken gezien moeten worden, maar als twee zaken die van elkaar afhankelijk zijn. Of zoals deze zorgcoördinator het zelf zegt, “Je moet zorgen dat zorg en reguliere les niet twee eilanden worden, maar dat het echt samen blijft.”

Wat daarnaast voor veel scholen lastig blijft is het afronden van zorgtrajecten. Meerdere zorgcoördinatoren wijzen erop dat ondersteuningstrajecten vaak tijdelijke trajecten zijn. Het doel is vaak dat leerlingen uiteindelijk zelfstandig, of met minder ondersteuning, verder kunnen. Doel is dan om deze beperktere ondersteuning meer bij de docent en de mentor neer te leggen, in plaats van bij het zorgteam. De zelfredzaamheid van leerlingen met een beperking wordt door veel

¹³ Smeets, E., Ledoux, G., & Van Loon-Dijkers, L. (2019). Passend onderwijs in de klas. Tweede meting in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Nijmegen/Amsterdam: KBA/Kohnstamm Instituut

zorgcoördinatoren als reden genoemd om te streven naar het afronden van trajecten of het afbouwen van ondersteuning. Eén van hen beschreef dit op de volgende manier:

“Wij hebben afgelopen jaren al een slag gemaakt dat we leerlingen ook veel meer zelf verantwoordelijkheid geven, maar ik wil nog veel meer richting zelfredzaamheid. Dat het daar op gericht moet zijn. Op een gegeven moment moet je ook wel de verantwoordelijkheid bij de leerlingen zelf leggen. Want daar help je ze echt mee, maar dat is wel eens hard en dat kan wel eens vervelend zijn”.

Zoals deze zorgcoördinator benoemt, hebben sommige scholen er al aan gewerkt om leerlingen meer eigenaarschap over hun eigen ondersteuningsbehoefte te geven en te laten ervaren. Toch zijn hier dus nog stappen in te zetten. Naast het werken aan zelfredzaamheid en eigenaarschap speelt ook de capaciteit van de ondersteuningslokalen een rol in het streven naar het afbouwen en afronden van trajecten.

“Wij werken wel aan doelen, maar toch merken we wel dat leerlingen zich dan ook een beetje vastklampen aan de hulp die ze krijgen. Maar je moet op een moment zeggen: nu kan je het alleen en nu moet je het ook alleen gaan doen, want anders is er geen ruimte meer voor nieuwe aanvragen.”

Om aan nieuwe leerlingen ondersteuning te kunnen bieden, en dus nieuwe trajecten op te kunnen starten, is het voor scholen dus belangrijk om bepaalde trajecten op een gegeven moment ook af te sluiten. Het deel van de leerlingen dat meer langdurige ondersteuning nodig heeft, blijft deze ondersteuning natuurlijk wel krijgen.

Complexe problematiek en thuiszittersproblematiek

Zoals eerder vermeld zien veel scholen een verzwaring in problematiek. Dit is een zorgelijke ontwikkeling die door veel zorgcoördinatoren als knelpunt genoemd wordt. Veel scholen vinden het namelijk lastig om met deze verzwaring om te gaan en zijn zoekende naar manieren waarop leerlingen het beste ondersteund kunnen worden en uitval voorkomen kan worden.

Zorgcoördinatoren wijzen erop dat het vaak gaat om leerlingen met externaliserende gedragsproblematiek. Een thuissituatie die niet helpend is draagt in sommige gevallen bij aan de complexiteit van de problematiek. Naast externaliserende gedragsproblematieken vormen ook zware psychische problematieken steeds vaker een uitdaging in het bieden van ondersteuning. Veel scholen zien een verzwaring en toename van psychische problematiek. Het gaat dan bijvoorbeeld over burn-out, angststoornissen, of suïcidale gedachten.

In sommige gevallen leidt complexe problematiek ertoe dat een leerling helemaal niet meer naar school komt en dus een thuiszitter wordt. Een aantal zorgcoördinatoren merken op dat het aantal thuiszitters de laatste jaren gestegen is bij hen op school. Dit is ook een landelijke trend. Tussen het schooljaar 2013-2014 en 2017-2018 is het aantal thuiszitters op landelijk niveau gestegen van 3200 naar 4500¹⁴. Deze stijging kan deels, maar dus niet volledig, verklaard worden door verbeteringen in de registratie van thuiszitters. Bij thuiszitters gaat het vaak om leerlingen waarbij meerdere problematieken spelen.

De zorgcoördinatoren zeggen niet precies te kunnen verklaren waarom het aantal thuiszitters de laatste jaren is toegenomen. Wel noemt een aantal van hen enkele factoren die hier mogelijk aan

¹⁴ Eindrapport evaluatie passend onderwijs

hebben bijgedragen. Zo noemt één van de zorgcoördinatoren de toenemende druk op leerlingen als een mogelijke verklaring voor het hoge aantal thuiszitters.

“Er is zo veel druk op leerlingen, maatschappelijke druk, studiedruk, dat er significant meer thuiszitters zijn dan bijvoorbeeld vijf jaar geleden. 10 jaar geleden was een thuiszitter een unicum bij ons op school. Nou, het zijn er nu veel. En met veel bedoel ik dat ik ze bijna niet kan tellen. Echt veel. Ik denk een stuk of 10 op dit moment.”

Een andere zorgcoördinator denkt dat de invoering van passend onderwijs misschien ook een rol heeft gespeeld.

“Ik denk dat de invoering van passend onderwijs hierbij wel een rol heeft gespeeld, maar goed, dat is een eigen interpretatie. Leerlingen aan de ene kant zo lang mogelijk in het reguliere houden, dat is mooi, maar aan de andere kant, voordat je dan een stap kan zetten naar bijvoorbeeld een speciaal onderwijs of naar een setting die echt bij de leerling past, daar moeten wij ook heel veel voor aan kunnen tonen.”

Hoewel het aantal thuiszitters ook voor de coronacrisis al toenam, merken meerdere zorgcoördinatoren op dat deze crisis ook tot een verdere toename van thuiszitterproblematiek en verzuim leidt. Veel zorgcoördinatoren maken zich zorgen over deze ontwikkeling.

Naast de groep leerlingen die helemaal geen les meer volgen en dus thuiszitters zijn is er ook een groep leerlingen die niet, of weinig, naar school komt, maar wel een speciaal onderwijstraject volgt. Dit betekent dat ze wel op afstand (beperkt) onderwijs volgen, maar officieel geen thuiszitters zijn. Een deel van de scholen heeft de laatste jaren stappen gezet in het inrichten van speciale onderwijstrajecten voor deze leerlingen, door bijvoorbeeld, soms in samenwerking met andere scholen, bovenschoolse voorzieningen in te richten waar leerlingen terecht kunnen als het ze tijdelijk niet lukt om naar het reguliere onderwijs te gaan, maar ze ook niet naar het speciaal onderwijs gaan. Door leerlingen in een andere setting op te vangen, waar ze minder druk ervaren, kan voorkomen worden dat ze thuiszitters worden en helemaal geen onderwijs meer volgen. De eerste ervaringen met dit soort trajecten zijn positief.

Tekort aan middelen

Een ander veelgenoemd knelpunt is een tekort aan financiële middelen. Voor veel scholen vertaalt dit tekort aan financiële middelen zich naar een ervaren tekort aan menskracht. Dit wordt als een knelpunt ervaren in het bieden van ondersteuning voor leerlingen met een beperking en/of ondersteuningsbehoefte.

Zoals eerder genoemd ervaren veel docenten, maar ook medewerkers uit de zorgteams van scholen, een hoge werkdruk. Meerdere scholen wijzen erop dat om deze werkdruk te verlichten én om meer ondersteuning te kunnen bieden aan leerlingen, meer financiële middelen nodig zijn. Met de huidige ervaren werkdruk lukt het sommige scholen niet om de ondersteuning te bieden die ze zouden willen bieden, of om extra stappen te zetten om een grotere groep leerlingen een plaats te kunnen bieden in het regulier onderwijs. Zoals één van de zorgcoördinatoren zegt,

“Met de financiën die we tot onze beschikking hebben, en de uren dus, we echt op de grens en eigenlijk al over de grens van wat mogelijk is. Ik merk aan het aan de werkdruk van mijn directe collega's, collega's op de werkvloer. Er wordt enorm veel aan ze gevraagd.”

Meerdere zorgcoördinatoren merken op dat er sinds de invoering van passend onderwijs meer van scholen verwacht wordt, maar dat ze niet voldoende extra middelen krijgen om deze verwachtingen waar te kunnen maken. Dit komt ook naar voren in de Eindevaluatie Passend Onderwijs.¹⁵ Toch herkent niet iedere zorgcoördinator zich in dit probleem. Zo zegt één van de zorgcoördinatoren dat niet een tekort aan middelen van de overheid het probleem is, maar de prioriteitsstelling van de school zelf,

“Geen geld heeft alles te maken met prioriteitenstelling. En op het moment dat je de prioriteit stelt bij het voorbereiden van die leerlingen op straks in de maatschappij te kunnen functioneren, dat is het doel van het onderwijs denk ik, dan hoort bij die missie ook het bieden van ondersteuning. Want anders kun je dat doel niet bereiken. En dan is het aan de school om keuzes te maken in de aard van de ondersteuning, maar de middelen die we hebben zijn voldoende. De middelen die we krijgen via passend onderwijs, zijn voldoende om de ondersteuning in de meest brede zin van het woord vorm te geven.”

Daarnaast wijst een van de coördinatoren erop dat ze sinds de invoering van passend onderwijs geld effectiever in kunnen zetten, omdat ze minder gebruik maken van externe ambulante begeleiding.

“Het voordeel van passend onderwijs is dat we eigenlijk de overstap gemaakt hebben van de ambulante begeleiding die vanuit extern kwam, wat extra geld kost en extra reistijd, die hebben we gewoon volledig intern in kunnen zetten. Dus wat dat betreft zijn we er wel op vooruit gegaan. We hebben nu iedere dag een aantal ondersteuners op school die iets kunnen betekenen voor leerlingen en we hebben gewoon een stevige ondersteuningsstructuur op kunnen bouwen.”

Waar zorgcoördinatoren het veelal wel over eens zijn is dat het een goede ontwikkeling is dat de regeling voor leerlinggebonden financiering (LGF), beter bekend als “het rugzakje”, met de komst van passend onderwijs is afgeschaft. Ze geven aan dat ze nu meer vrijheid ervaren om het geld dat ze krijgen op de juiste manier in te kunnen zetten.

Interne organisatie en communicatie

Ook op het gebied van de interne organisatie van scholen en de communicatie tussen verschillende teams binnen de school zien zorgcoördinatoren nog verbeterpunten. Meerdere zorgcoördinatoren merken op dat er nog ruimte voor verbetering is als het gaat om handelingsgericht werken. Deze zorgcoördinatoren zouden meer gericht op doelen willen gaan werken. Over de manier waarop op dit moment gewerkt wordt zegt een van hen het volgende:

“Nu is het nog een beetje old school. Elk kind wordt besproken met de cijfers en het gaat nog niet zo zeer over ontwikkelingen of doelen. Systemisch werken, of als een team werken, dat is nog iets wat in het onderwijs beter zou kunnen. Want je kunt elkaar echt heel erg versterken denk ik.”

Ook scholen die al meer doelmatig en handelingsgericht werken zien nog ruimte voor verbetering. Zo merkt één van de zorgcoördinatoren op dat ze graag handelingsgericht willen werken, maar zonder een hele grote administratie bij te moeten houden.

¹⁵ Eindrapport evaluatie passend onderwijs

De communicatie tussen het zorgteam, mentoren, docenten, en andere betrokken wordt ook door meerdere zorgcoördinatoren als verbeterpunt genoemd. Zo merkt één van hen op dat collega's onderling nog te weinig kennis uitwisselen. Ze kunnen veel van elkaar leren, maar maken daar op dit moment nog te weinig gebruik van, ondanks dat het uitwisselen van kennis en informatie tussen verschillende teams binnen de school de ondersteuning van leerlingen ten goede zou komen.

Hoewel er dus nog ruimte voor verbetering is, merken meerdere zorgcoördinatoren wel op dat ze de laatste jaren als team beter samen zijn gaan werken. Eén van hen zegt:

“Vroeger was het heel gefragmenteerd, ook door die rugzakjes. Dan kwamen ambulante begeleiders speciaal voor zo'n leerling. We hebben dat ook gegroepeerd in ondersteuningslokalen, de kennis wordt wel veel meer gedeeld en ook intern weten mensen veel beter de weg, dus wat dat betreft is er gewoon heel veel gebeurd, dat wel.”

Samenwerking met het voortgezet speciaal onderwijs

Veel scholen zeggen de laatste jaren meer samen te zijn gaan werken met het voortgezet speciaal onderwijs. Deze samenwerking loopt vaak via regionale samenwerkingsverbanden, waar zowel vo als vso scholen in een bepaalde regio onderdeel van zijn. Zo kunnen er vanuit deze samenwerkingsverbanden bijvoorbeeld bijeenkomsten worden georganiseerd waar scholen uit het regulier en speciaal onderwijs kennis uitwisselen. Daarnaast maken sommige scholen via het samenwerkingsverband gebruik van de expertise van het speciaal onderwijs als ze bijvoorbeeld advies willen over hoe ze een bepaalde leerling het beste kunnen ondersteunen. Landelijk onderzoek bevestigt dat samenwerkingsverbanden hebben geleid tot meer zichtbaarheid van het voortgezet speciaal onderwijs. Toch blijkt uit datzelfde landelijk onderzoek ook dat kennis en expertise vanuit het speciaal onderwijs nog te weinig wordt ingezet in het regulier onderwijs.¹⁶

Een deel van de Zeeuwse zorgcoördinatoren ziet graag meer samenwerking tussen het regulier en het speciaal onderwijs, bijvoorbeeld in de vorm van kennisdeling of zelfs symbiose onderwijs. Eén van de zorgcoördinatoren vindt dat de afstand tussen het regulier en het speciaal onderwijs te groot is: “Waarom al die schotten, waarom speciaal onderwijs dan weer apart van ons? We zitten allemaal zo ver van elkaar vandaan dat we niet van elkaar kunnen leren.”

De achterliggende motivatie voor meer samenwerking tussen regulier en speciaal onderwijs wordt wel belangrijk gevonden. Eén van de zorgcoördinatoren zegt graag samen te werken met het speciaal onderwijs, maar “niet gedacht vanuit bezuinigingen, maar echt vanuit inclusie.”

Hoe andere vormen van samenwerking tussen regulier en speciaal onderwijs er uit zouden zien hebben zorgcoördinatoren verschillende meningen over. Zo zegt één van de zorgcoördinatoren open staan voor meer samenwerking met het speciaal onderwijs met creatieve vakken, zoals beeldende vorming, “daar liggen kansen om te leren van elkaar. Want het is absoluut leren van elkaar.”

Samenwerking met overige externe partijen

Ook als het gaat om samenwerking met andere externe partijen zien zorgcoördinatoren nog verbeterpunten. De ervaringen van zorgcoördinatoren met externe partijen zijn wel heel wisselend.

¹⁶ Boer, A. de, & Van der Worp, L. (2016). Impact van passend onderwijs op het SO-SBO-VSO. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Waar samenwerking met de gemeente bijvoorbeeld voor de ene school heel goed verloopt, is dit voor de andere school juist een knelpunt.

Meerdere zorgcoördinatoren zouden graag kortere lijnen met externe hulpverlening zien. Het gaat hier dan bijvoorbeeld over jeugdzorg of andere behandelaars die betrokken zijn bij een kind. Eén van de coördinatoren wijst erop dat hulpverleners niet altijd snel bereikbaar zijn op momenten dat dat nodig is. Daarnaast krijgen leerlingen die doorverwezen worden naar externe hulpverlening vaak te maken met wachtlijsten. Dit is niet alleen vervelend voor de leerling die op dat moment hulp nodig heeft, maar dit betekent ook dat het bieden van hulp soms nog maanden door de school gedaan moet worden, ondanks dat was vastgesteld dat ondersteuning door de school voor de leerling in kwestie niet voldoende was.

Daarnaast is het voor scholen soms een uitdaging om te bepalen tot waar hun verantwoordelijkheid strekt. Zoals een van de coördinatoren zegt,

“Als school bieden we denk ik veel, maar we zijn geen hulpverleners, dus we hebben ook soms doorverwijzingen nodig naar externe professionals en dan is het ook de vraag: waar stopt je verantwoordelijkheid als school en waar start de externe hulpverlening bij professionals buiten school?”

Scholen kunnen steeds meer bieden op het gebied van ondersteuning, maar er blijven natuurlijk grenzen aan wat ze kunnen doen. Ook uit de Evaluatie passend onderwijs blijkt dat er, naast discussies over geld en wachttijden, onduidelijkheden zijn over rollen en verantwoordelijkheden (Evaluatie passend onderwijs, 2020). Wanneer een leerling dringend externe hulpverlening nodig heeft, kan ook de samenwerking met gemeenten een knelpunt zijn. Eén van de zorgcoördinatoren zegt: “Als ondersteuning dringend hulpverlening moet worden, dan moet de gemeente erbij zijn en dat is een lastig punt.” Het is voor zorgcoördinatoren niet altijd duidelijk bij wie ze terecht kunnen. Daarnaast duurt het proces, ook in een urgente situatie, soms te lang.

Te weinig ruimte voor maatwerk

In sommige gevallen willen scholen wel maatwerk kunnen bieden, maar krijgen ze daar binnen de bestaande regels niet voldoende ruimte voor. Eén zorgcoördinator geeft het voorbeeld van een leerling met een ernstig rekenprobleem. Deze leerling haalde op vwo consequent achten en negens voor de meeste vakken, maar zou vanwege haar rekenprobleem geen hoog genoeg cijfer kunnen halen voor een wiskunde eindexamen op vwo niveau. Daarom moest deze leerling uiteindelijk op havo niveau eindexamen doen, omdat wiskunde daar geen verplicht examenvak is. Deze zorgcoördinator zei daar het volgende over:

“Dan vind ik het onderwijs opeens helemaal niet meer passend. Dan is het systeem zo dwingend dat ik denk, geef mij wat ruimte om voor een individuele leerling een route te ontwerpen die past. En waarmee je het diploma absoluut niet zou devalueren.”

Deze zorgcoördinator zou in zo'n geval dus meer ruimte willen hebben om maatwerk te kunnen bieden, zodat de leerling eindexamen had kunnen doen op vwo niveau en direct door had kunnen stromen naar de universiteit.

3.5 Leerstromen tussen vo en vso

De meeste Zeeuwse scholen verwijzen ieder jaar slechts enkele leerlingen door naar het voortgezet speciaal onderwijs. Hier is dan vaak al een lang proces aan voorafgegaan. Een

toelaatbaarheidsverklaring (tlv) wordt in de regel pas afgegeven als aangetoond kan worden dat het bieden van de nodige ondersteuning binnen het regulier onderwijs echt niet lukt.

Doorstroom van het voortgezet speciaal onderwijs naar het regulier voortgezet onderwijs komt aanzienlijk minder vaak voor dan doorstroom van het vo naar vso. In de gevallen dat dit wel voorkomt gaat de overgang vaak erg geleidelijk. Een leerling volgt dan eerst bijvoorbeeld een deel van de lessen in het regulier onderwijs en een deel nog in het speciaal onderwijs.

Hoewel doorstromen van het speciaal onderwijs naar het regulier onderwijs voor veel leerlingen geen optie zal zijn, denkt een deel van de zorgcoördinatoren wel dat dit in principe vaker zou moeten kunnen.

“Van speciaal naar ons, dat gebeurt echt zelden. Dus dat is echt een speerpunt, ook van het samenwerkingsverband. Want hoe kan het dat die doorstroom er niet is? Er zijn echt wel leerlingen die terug kunnen denk ik, maar het gebeurt niet. In mijn zeven jaar heb ik denk ik twee keer een leerling gehad. Dat hebben we toen heel voorzichtig gedaan met proefperiodes, maar ja, het is wel gelukt.”

Hoewel het de verwachting was dat er, als gevolg van de invoering van passend onderwijs, grote veranderingen in leerstromen zouden komen, zijn deze veranderingen volgens de zorgcoördinatoren dus erg beperkt gebleken. Ook landelijk onderzoek ondersteunt dat significante veranderingen in leerstromen sinds de invoering van passend onderwijs uit zijn gebleven en dat vooral terugstroom naar het regulier onderwijs nog steeds nauwelijks voorkomt.¹⁷

Om de doorstroom en samenwerking tussen regulier en speciaal onderwijs te bevorderen zijn verschillende scholen bezig met initiatieven om de afstand tussen het regulier en speciaal onderwijs kleiner te maken. Zo maken enkele scholen gebruik van symbiose klassen. Symbiose onderwijs is onderwijs waarbij een leerling deels onderwijs volgt op het regulier onderwijs en deels op het speciaal onderwijs.

3.6 Impact coronacrisis op toegankelijkheid en ondersteuning

Er zijn veel verschillende signalen die erop wijzen dat de coronacrisis een grote impact heeft op de mentale gezondheid van jongeren. De Kindertelefoon ziet een significante stijging van telefoontjes van 16- en 17-jarigen, jeugdhulporganisaties zien een toename van eetstoornissen en suïcidale klachten en tijdens de lockdown in het voorjaar van 2020 was er een verdubbeling te zien van angstklachten onder tieners.¹⁸

Ook de zorgcoördinatoren van Zeeuwse scholen herkennen het beeld dat leerlingen sinds de komst van de coronapandemie beduidend meer psychische problemen ervaren. Zoals een van de zorgcoördinatoren zegt,

“We zien wel meer problemen bij kinderen. Vooral wat ik dan net zei psychische problemen. Dat hangt samen met corona en met de lockdown en dat kinderen, dat er thuis van alles gebeurd daardoor en alles ingewikkelder is, en dat kinderen veel meer

¹⁷ Boer, A. de, & Van der Worp, L. (2016). Impact van passend onderwijs op het SO-SBO-VSO. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

¹⁸ Geels, M. (2021, 1 februari). Basisscholen open, maar middelbare scholen nog dicht: ‘Onwenselijk en onverantwoord’. NOS. Geraadpleegd van <https://nos.nl/artikel/2366943-basisscholen-open-maar-middelbare-scholen-nog-dicht-onwenselijk-en-onverantwoord.html#:~:text=gisteren%2C%2018%3A06-,Basisscholen%20open%2C%20maar%20middelbare%20scholen,dicht%3A%20'Onwenselijk%20en%20onverantwoord'&text=Gisteren%20was%20de%20kogel%20door,is%20er%20nog%20geen%20perspectief>

tijd voor zichzelf hebben en navelstaren. Daar krijgen ze ook meer problemen van. En ook gewoon de sociale contacten missen.”

Scholen zien dit ook terug in de vraag naar ondersteuning. Die vraag is op de meeste scholen namelijk duidelijk toegenomen sinds het begin van de coronacrisis. Zo was op veel scholen, op de momenten dat ze wel open waren, drukker in het ondersteuningslokaal dan in andere jaren. Daarnaast maken ook steeds meer leerlingen gebruik van de opvang voor kwetsbare leerlingen tijdens de periodes dat de scholen gesloten zijn.

Hoewel het ondersteunen van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte en het voorkomen van leerachterstanden voor scholen prioriteit heeft, heeft de coronacrisis een grote impact op leerlingen. In sommige gevallen kunnen leerlingen zelfs thuiszitters worden en volgen ze helemaal geen lessen meer. Eén van de zorgcoördinatoren zegt het volgende over de thuiszittersproblematiek:

“Op zich hebben wij niet veel thuiszitters, maar door corona dreigen wel veel meer leerlingen thuiszitters te worden. Daar heeft het niet naar school kunnen gaan mee te maken, maar ook het drinken, blowen, feesten en alcohol. Dat zien wij wel, dat daar wel thuiszitters zijn ontstaan. Ik denk dat ik er dit jaar meer ga krijgen dan vorige jaren. Ik kan het nog niet allemaal voorspellen natuurlijk, maar ja, er zijn leerlingen die uitvallen.”

De groep waar scholen de meeste problemen bij zien zijn leerlingen met externaliserende problematiek die daarnaast geen thuisfront hebben dat goed kan ondersteunen of structuur aan kan bieden.

Er is ook een deel van de leerlingen dat het volgen van onderwijs op afstand als prettig ervaart. Zorgcoördinatoren benoemen hier dat met name sommige autistische leerlingen het als prettig ervaren, omdat ze in hun eigen, vaak prikkelarme, omgeving onderwijs kunnen volgen. Een van hen zegt hier het volgende over:

“De leerlingen met autisme, of de sociaal teruggetrokken kinderen, of de kinderen die het hier maar een hele druk boel vinden met een hoop chaos aan hun hoofd, vonden het geweldig. Lekker op je computer, thuis op je eigen kamer, gewoon gestructureerd je eigen werk op je eigen tempo kunnen doen en geen prikkels.”

Het gaat hier echter wel duidelijk om een minderheid. De groep leerlingen voor wie de coronacrisis juist tot meer en/of zwaardere problematiek leidt is beduidend groter. Scholen proberen een deel van de impact die de coronacrisis heeft op leerlingen met een beperking of ondersteuningsbehoefte te voorkomen door fysiek onderwijs aan te bieden voor deze groep kwetsbare leerlingen. Hierdoor kunnen leerachterstanden deels voorkomen worden.

Ondanks de vele problemen en zorgwekkende ontwikkelingen valt er ook iets positiefs te zeggen over de impact van de coronacrisis op de toegankelijkheid van het onderwijs. In het onderwijs wordt de laatste jaren al steeds meer gebruik gemaakt van digitale leeromgevingen. De coronacrisis heeft deze ontwikkeling een extra zetje gegeven. Hoewel de overgang van fysiek naar digitaal onderwijs aan het begin van de coronacrisis abrupt en noodgedwongen was, hebben scholen wel waardevolle kennis en ervaring opgedaan die ze ook na de coronacrisis in kunnen zetten om het onderwijs toegankelijker te maken. Zo vertelt één van de zorgcoördinatoren het volgende over de mogelijkheid om online onderwijs ook na de coronacrisis meer in te gaan zetten:

“Dat kunnen we ook blijven doen voor leerlingen die thuiszitten en wel in staat zijn om thuis lessen te volgen. Dat is een bijkomend voordeel. Ik denk bijvoorbeeld aan een leerling die vorig jaar door allerlei lichamelijke klachten zijn examenjaar niet heeft

gehaald, die eigenlijk wel in staat was om thuis iets voor school te doen, maar zeker voor de coronatijd was het niet te doen om van docenten te vragen om even online les te geven voor die leerling, dus dan gebeurde het niet. Dus eigenlijk was er stilstand, terwijl we nu al zo ver zijn dat we zo'n leerling echt gewoon goed kunnen bedienen vanuit school. Dus dat is wel iets wat gaat blijven, dat weet ik zeker."

Online onderwijs, waar docenten nu noodgedwongen vaardig in zijn geworden, kan zo voor sommige leerlingen ook na de coronacrisis een uitkomst bieden. Meerdere scholen geven aan ook na de coronacrisis de kennis die ze hebben opgedaan met betrekking tot het bieden van online onderwijs en het gebruiken van digitale leeromgevingen in te willen blijven zetten.

3.7 Van passend naar inclusief onderwijs

Op grond van artikel 1 van het VN-verdrag Handicap is de Nederlandse overheid verplicht om het recht op onderwijs te erkennen en zonder discriminatie te verwezenlijken.¹⁹ Dit betekent onder andere dat de Nederlandse staat aan zet is om geleidelijk stappen te gaan zetten in de richting van inclusief onderwijs.

Platform In1School, een organisatie die zich inzet voor inclusief onderwijs in Nederland, definieert inclusief onderwijs op de volgende manier:

"Inclusief onderwijs is onderwijs waarin kinderen vanuit allerlei achtergronden, met én zonder beperkingen samen spelen, werken en leren. Dit vindt plaats op een toegankelijke school in hun eigen omgeving, die hun ouders hebben uitgekozen. Dezelfde school waar ze heen zouden gaan als ze geen handicap hadden. Inclusief onderwijs is open voor iedereen, toegankelijk in alle aspecten en dus met de ondersteuning en zorg waar die nodig is voor optimale ontwikkeling."²⁰

In principe moet bij inclusief onderwijs de school er voor zorgen dat er een les en ondersteuningsaanbod is dat bij ieder kind past. De school past zich dus aan aan het kind, en niet andersom. Een beperking is bij inclusief onderwijs dan ook nooit een reden om een kind te weigeren en door te sturen naar een andere school. Leerlingen kunnen dus altijd naar de school gaan die hun voorkeur heeft. Passend onderwijs, hoewel de intentie wel is om leerlingen zoveel mogelijk naar het regulier onderwijs te laten gaan, gaat hier niet zo ver in.

Een deel van de zorgcoördinatoren staat in principe positief tegenover inclusief onderwijs, mits er aan een aantal randvoorwaarden wordt voldaan. De belangrijkste randvoorwaarde die genoemd wordt is dat een geleidelijke overgang naar inclusief onderwijs niet moet leiden tot een nog hogere werkdruk voor docenten, het zorgteam, en andere medewerkers. De angst onder sommige zorgcoördinatoren is dat het ten koste zou gaan van zowel docenten als leerlingen, omdat het te veel energie kost.

Daarnaast zijn meerdere zorgcoördinatoren van mening dat het in stand houden van de scheiding tussen speciaal en regulier onderwijs als het gaat om zelfacceptatie in het belang is van kinderen met een beperking.

"Als ik leerlingen zie die soms echt tot en met groep 8 op een reguliere onderwijs hebben gezeten en als ik die dan vergelijk met leerlingen die al eerder naar het speciaal onderwijs gegaan zijn, dan ben ik soms heel blij met die leerlingen die op tijd naar het

¹⁹ Artikel 1 Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap

²⁰ <https://www.in1school.nl/kennis/wat-is-inclusief-onderwijs>

speciaal onderwijs gegaan zijn, omdat die al een veel makkelijker acceptatieproces doorlopen hebben. Een kind voelt het gewoon als je, eventjes heel plat gezegd, de domste van de klas bent. Ja, dat is gewoon niet gezond.“

Enkele zorgcoördinatoren zijn zelf erg enthousiast over het idee van inclusief onderwijs. Ze zien dit namelijk als een verrijking voor zowel leerlingen met een beperking, als leerlingen zonder een beperking. Zoals een van hen zegt, “we helpen ook alle andere leerlingen daarmee. Ik denk dat we er alleen maar door verrijkt worden, als we samen optrekken.”

Wel denken ze dat er eerst nog een maatschappelijke ontwikkeling moet plaatsvinden voordat het een realiteit kan worden. Eén van de coördinatoren zegt hier het volgende over:

“Een plek waar ieder kind in feite naar dezelfde plek toe gaat, naar dezelfde school toe gaat. Dat is denk ik een beetje de droom van ons allemaal. Dus ieder kind gelijk. Oprecht inclusief onderwijs eigenlijk bieden. Dat is ook een mindset, dat is een visie, maar ook een totale manier van anders denken. Ik vrees dat we in de maatschappij gewoon nog niet zo ver zijn. We kunnen dat nog niet. We zitten nog te veel vast aan potjes met geld.”

Onder deze zorgcoördinatoren heerst het gevoel dat inclusief onderwijs voort moet komen uit een werkelijk gevoelde opvatting over de maatschappij. Zoals een van hen zegt, “ik zou de ontwikkeling inclusief onderwijs graag zien niet vanuit een bezuiniging maar vanuit een werkelijke opvatting dat het mooi zou zijn als het zo zou zijn in Nederland.” Hierbij wordt de vergelijking getrokken met de ontwikkeling naar passend onderwijs, omdat deze ontwikkeling voort zou zijn gekomen uit bezuinigingen.

Hoewel een deel van de zorgcoördinatoren positief denkt over inclusief onderwijs, erkennen ze allen dat dit op korte termijn in Nederland niet gerealiseerd zal worden, omdat dat betekent dat hele huidige onderwijssysteem op de schop zou moeten en opnieuw ingericht zou moeten worden. Wel wordt hier al langzaam naartoe gewerkt, en nemen steeds meer scholen het initiatief om inclusiever onderwijs te gaan bieden. Naar alle waarschijnlijk zullen hier de komende jaren verdere stappen in gezet worden. Zo gaf de minister voor basis- en voortgezet onderwijs en media, Arie Slob, in een kamerbrief aan een routekaart te gaan opstellen om het Nederlandse onderwijs inclusiever te gaan maken.²¹ Scholen die nu al klaar zijn voor inclusiever onderwijs zullen bovendien ondersteund worden door een experimenteerregeling.

4 Discussie

Uit dit onderzoek is duidelijk geworden dat er nog een aantal knelpunten zijn met betrekking tot toegankelijkheid en het bieden van ondersteuning. Deze knelpunten kunnen deels opgelost worden door scholen zelf. Een deel van de knelpunten kan echter niet enkel opgelost worden door veranderingen in het eigen beleid en de eigen prioriteitsstelling van scholen, omdat scholen ook afhankelijk zijn van het beleid dat de Rijksoverheid voert.

Dit is bijvoorbeeld tot op zekere hoogte het geval bij de knelpunten die scholen ervaren met betrekking tot docenten. Zoals eerder genoemd lukt het docenten niet altijd voldoende om de juiste ondersteuning te bieden aan leerling met een ondersteuningsbehoefte, omdat de werkdruk te hoog is, ze over onvoldoende kennis beschikken, of dit niet als hun verantwoordelijkheid zien. Een deel

²¹ Slob, A. (2020, 4 november). Verbeteraanpak passend onderwijs en route naar inclusiever onderwijs [kamerbrief]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/11/04/kamerbrief-evaluatie-en-verbeteraanpak-passend-onderwijs>

van de oplossing voor dit probleem zou het verkleinen van klassen kunnen zijn, of het gebruik maken van een ondersteuner in het lokaal die leerlingen kan helpen als ze dat nodig hebben. Scholen beschikken meestal echter niet over genoeg middelen om dit soort verbeteringen zelf door te kunnen voeren. Om deze reden is er behoefte aan meer investeringen in het onderwijs. Daarnaast is er ook sprake van een landelijk lerarentekort. Ook in Zeeland is er nu al sprake van een tekort. In 2020 kwamen de Zeeuwse middelbare scholen vijf leraren tekort. Dit gaat de komende jaren een groter probleem worden, de verwachting is namelijk dat dit er over vijf jaar 26 zullen zijn.²²

Dit betekent echter niet dat scholen compleet machteloos zijn. Er zijn wel acties die scholen kunnen ondernemen die tot verbeteringen kunnen leiden. Zo kunnen scholen nog meer de samenwerking opzoeken met het voortgezet speciaal onderwijs en andere regulier onderwijs scholen en kennis en expertise uitwisselen. Verder is het van belang dat docenten over voldoende kennis, ervaring, en vertrouwen in hun eigen capaciteiten beschikken om de juiste ondersteuning aan leerlingen te kunnen bieden. Er is behoefte aan meer aandacht voor dit onderwerp op de lerarenopleiding, maar daarnaast kunnen scholen ook zelf inzetten op het trainen en scholen van docenten en mentoren.

Het is hierbij van belang om een goede communicatie tussen het zorgteam en het docententeam te realiseren. Docenten die goed ondersteund worden zijn namelijk beter in staat om op hun plaats leerlingen op een goede manier te ondersteunen. Een docententeam dat bewust is van hun verantwoordelijkheid op het gebied van ondersteuning komt ook de rest van de leerlingen ten goede. Zo blijkt uit de Evaluatie Passend Onderwijs dat er aanwijzingen zijn dat docenten die van mening zijn dat leerlingen met specifieke ondersteuningsbehoeften tot hun verantwoordelijkheid behoren, betere resultaten realiseren bij alle leerlingen in hun klas dan docenten die dit niet als hun verantwoordelijkheid zien.²³ In zowel dit onderzoek als de Evaluatie Passend Onderwijs is naar voren gekomen dat het op havo/vwo-scholen vaker voorkomt dat bepaalde docenten het bieden van ondersteuning niet als hun verantwoordelijk zien dan op vmbo-scholen. Het is dus van belang dat hier op havo/vwo-scholen meer aandacht voor komt.

Hoewel veranderingen in de prioriteitsstelling van scholen een tekort aan middelen en handen in de klas niet volledig op kan lossen, heeft de mate waarin het schoolbestuur prioriteit geeft aan het bieden van ondersteuning en zorg wel invloed op de mate waarin het lukt om leerlingen voldoende te kunnen ondersteunen. Het is daarom van belang dat het schoolbestuur het belang van ondersteuning ziet. Zoals één van de zorgcoördinatoren zegt,

“Wij zijn vrij duur als voorziening en wij moeten dus wel constant aantonen, ook richting de directie, dat het nodig is. Gelukkig ziet men dat ook wel en steeds meer, want het is allemaal heel onzichtbaar werk wat je doet. Je ondersteunt leerlingen en weet niet wat er gebeurt als je dat niet doet. Dat is kenmerk van dit soort werk, als het zou wegvallen dan is het nog maar de vraag van hoe het dan wel zou gaan.”

Daarnaast zijn er ook een aantal punten waar scholen in mindere mate afhankelijk zijn van het beleid dat door de nationale overheid gevoerd wordt. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het doen van kleine aanpassingen aan het schoolgebouw die de autonomie van leerlingen met een lichamelijke beperking vergroten. Ook de samenwerking en communicatie met het voortgezet speciaal onderwijs en andere externe partijen zijn zaken waar scholen meer op in kunnen zetten. Zo noemde één van de zorgcoördinatoren dat het voor docenten lastig kan zijn om meerdere leerlingen met diverse

²² Blok, C. (2020, 10 december). 'Zoveel leraren komt Zeeland tekort in 2025'. PZC. Geraadpleegd van <https://www.pzc.nl/zeeuws-nieuws/zoveel-leraren-komt-zeeland-tekort-in-2025~a4992e7f/>

²³ Smeets, E., Ledoux, G., & Van Loon-Dijkers, L. (2019). Passend onderwijs in de klas. Tweede meting in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Nijmegen/Amsterdam: KBA/Kohnstamm Instituut

ondersteuningsbehoeften in één klas te hebben, omdat deze leerlingen soms een bepaalde chemie met elkaar hebben. Hier zou het bijvoorbeeld nuttig kunnen zijn om gebruik te maken van de expertise van het voortgezet speciaal onderwijs, om kennis op te doen over hoe je het beste les kan geven aan een groep waarin leerlingen op verschillende manieren ondersteund moeten worden. Ook kunnen scholen zelfstandig werken aan de interne organisatie en zorgstructuur.

Een ander thema dat in veel interviews naar voren kwam is de impact van de coronapandemie op leerlingen met een beperking. Het is duidelijk geworden dat zorgcoördinatoren zich zorgen maken over de impact van de coronapandemie bij hun leerlingen. Zo ervaren steeds meer jongeren psychische problemen, missen ze contact met hun klasgenoten, en lijken achterstanden onvermijdelijk. Wel doen scholen hun best om de impact van de pandemie op leerlingen met een ondersteuningsbehoefte te beperken. Zo heeft deze groep leerlingen ook tijdens de sluiting van het voortgezet onderwijs fysiek onderwijs kunnen volgen. Het moet nog duidelijk worden wat voor impact de pandemie zal gaan hebben op de lange termijn. Meerdere zorgcoördinatoren uiten hier wel hun zorgen over. Zo verwacht een aantal van hen dat de pandemie bijvoorbeeld kan leiden tot nog hogere aantallen thuiszitters. Toch is gebleken dat er ook iets positiefs te zeggen valt over de impact van de pandemie op leerlingen met een beperking, hoewel dit natuurlijk niet opweegt tegen de negatieve gevolgen. Scholen kunnen de kennis en ervaring met online lesgeven die ze hebben opgedaan ook na de coronapandemie inzetten om de toegankelijkheid van het onderwijs en de ondersteuning van leerlingen met een beperking te bevorderen. Een aantal zorgcoördinatoren geeft dan ook aan dat ze zeker van plan zijn om de opgedane ervaring in te blijven zetten.

Het laatste thema dat aan bod is gekomen in dit onderzoeksrapport is de ontwikkeling van passend onderwijs naar inclusief onderwijs. Zoals eerder benoemd is de Rijksoverheid op grond van het VN-verdrag Handicap aan zet om geleidelijk over te gaan naar een meer inclusief onderwijsstelsel. Er zijn scholen in Zeeland die zich ook nu al inzetten om inclusiever onderwijs te gaan bieden, bijvoorbeeld door middel van een vergaande samenwerking met het voortgezet speciaal onderwijs in de vorm van symbiose onderwijs. De meeste scholen zijn hier echter nog niet bewust mee bezig. Omdat het aannemelijk is dat een transitie van passend naar inclusief onderwijs op termijn wel plaats zal gaan vinden, kan het goed zijn om hier op te anticiperen. Een manier om richting te geven aan deze transitie kan zijn om in een samenwerkingsverband met scholen die stappen willen zetten in de richting van inclusief onderwijs een kwartiermaker aan te stellen. Een kwartiermaker kan bijvoorbeeld kijken wat voor stappen er nu al gezet kunnen worden, maar ook aansturing geven naar aanleiding van mogelijke beleidsmatige veranderingen van de Rijksoverheid.

5 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Het doel van dit onderzoek was om enerzijds inzichtelijk te krijgen wat er in het Zeeuws regulier voortgezet onderwijs al goed gaat op het gebied van toegankelijkheid en ondersteuning, maar anderzijds ook zichtbaar maken waar de knel- en verbeterpunten nog liggen. Voor dit onderzoek zijn 12 zorgcoördinatoren geïnterviewd, die werkzaam zijn op scholen verspreid over de provincie Zeeland.

Uit dit onderzoek is gebleken dat scholen over het algemeen heel welwillend zijn om aanpassingen te doen en ondersteuning te bieden. Ook zien veel zorgcoördinatoren de laatste jaren een verbetering in hun eigen zorgstructuur en zeggen ze aan een steeds groter wordende groep leerlingen passende ondersteuning te kunnen bieden. Verder zien veel zorgcoördinatoren dat het contact met externe hulpverlening is verbeterd, zijn docenten minder vaak handelingsverlegen, en zijn scholen meer gaan

samenwerken met het voortgezet speciaal onderwijs en andere regulier onderwijs scholen. Als zorgcoördinatoren de situatie nu vergelijken met de situatie van een altijd jaar geleden, zien de meeste van hen dus een aantal positieve veranderingen.

Toch herkennen de zorgcoördinatoren ook nog een aantal knel- en verbeterpunten. Hoewel enkele punten in vrijwel ieder interview genoemd werden, is ook gebleken dat er grote verschillen zijn tussen de verschillende scholen. Iets wat voor de een knelpunt is, verloopt soms voor een andere school zonder problemen. Knel- en verbeterpunten die door veel zorgcoördinatoren genoemd werden waren onder andere de hoge werkdruk, het vinden van een balans tussen zorg- en onderwijs, het docentteam, een tekort aan middelen, en een toenemende complexiteit van ondersteuningsbehoeften.

Kijkend naar de verschillende richtingen die scholen aanbieden zijn er ook verschillen te zien in de ervaren knelpunten. Zo komt een gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel onder sommige docenten vaker voor op havo/vwo-scholen, en vormt complexe externaliserende gedragsproblematiek op vmbo-scholen vaker een uitdaging. Wel zijn er ook binnen deze groepen scholen grote verschillen. Verder zijn er ook verschillen tussen regio's binnen de provincie te zien. Zo valt op dat scholen in de Walcherse steden bijvoorbeeld meer met thuiszittersproblematiek te maken krijgen dan scholen die elders in de provincie gevestigd zijn. Kijkend naar de hele breedte van thema's die in interviews besproken zijn valt op dat er grote verschillen zijn tussen verschillende scholen, maar vaak overeenkomsten tussen scholen uit dezelfde regio. Omdat scholen uit dezelfde regio vaak samenwerken in hetzelfde samenwerkingsverband of onderdeel zijn van dezelfde scholengemeenschap, is het ook logisch dat tussen deze scholen onderling minder grote verschillen zijn dan tussen scholen die onderdeel zijn van een ander samenwerkingsverband.

Een limitatie van dit onderzoek is dat het zich enkel gericht heeft op de ervaringen van zorgcoördinatoren, in plaats van ook op de ervaringen van leerlingen met een beperking zelf. Vervolgonderzoek zou zich daarom kunnen richten op de ervaringen van leerlingen met een beperking.

Aanbevelingen

Op basis van de bevindingen van dit onderzoek worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- Uit het onderzoek blijkt dat tijdens de coronapandemie ervaring is opgedaan met online lesgeven en het inzetten van digitale leeromgevingen. Dit zou ingezet kunnen worden om ook na deze pandemie de toegankelijkheid van het onderwijs te bevorderen.
- In dit onderzoek kwam naar voren dat er nog niet altijd voldoende rekening wordt gehouden met de autonomie van leerlingen met een lichamelijke beperking. Deze autonomie kan vergroot worden door te zorgen dat niet alleen de basis voorzieningen zoals een lift aanwezig zijn, maar ook dat een leerling zo zelfstandig mogelijk door het gebouw kan bewegen. Denk hierbij aan het ervoor zorgen dat deuren automatisch openen, of ook door een rolstoelgebruiker makkelijk te openen zijn, waardoor leerlingen minder afhankelijk zijn van de hulp van een ander en vrijer door het schoolgebouw kunnen bewegen.
- Uit het onderzoek blijkt dat scholen nog niet vaak genoeg samenwerken met het voortgezet speciaal onderwijs en andere regulier onderwijs. Scholen kunnen vaker gebruik maken van elkaars expertise. Als je als school bijvoorbeeld voor het eerst een leerling met een visuele beperking op school krijgt, zou je informatie uit kunnen wisselen met een school die daar al meer ervaring mee heeft. Naast kennisdeling kunnen er ook andere stappen gezet worden om de afstand tussen het speciaal onderwijs en het regulier onderwijs te verkleinen. Hierbij

kan bijvoorbeeld gekeken worden of er stappen gezet kunnen worden in de richting van inclusief onderwijs, bijvoorbeeld door te experimenteren met symbiose onderwijs. Daarbij kan overwogen worden om in samenwerking met een aantal scholen een kwartiermaker aan te stellen om de transitie van passend naar inclusief onderwijs te begeleiden. Om kennisdeling en samenwerking te bevorderen kan het organiseren van een kenniscafé helpend zijn.

- In dit onderzoek kwam naar voren dat docenten en mentoren niet altijd over voldoende ervaring beschikken om goede ondersteuning te bieden. Dit kan verbeterd worden door gericht in te zetten op het bieden van scholing en training, om docenten en mentoren de handvaten te bieden die ze nodig hebben om leerlingen te kunnen ondersteunen.
- Uit het onderzoek blijkt dat er niet altijd sprake is van een goede interne communicatie tussen het zorgteam, het lerarenteam, mentoren, en andere betrokkenen. Door deze communicatie te verbeteren, kunnen leraren zich beter ondersteund voelen. Uit onderzoek blijkt dat leraren die zich goed ondersteund voelen, beter in staat zijn om ondersteuning te bieden.
- Uit het onderzoek blijkt dat scholen vaak moeite hebben met het afronden van trajecten. Het is belangrijk om leerlingen hulp te blijven bieden als zij dit nodig hebben, maar daarnaast kan ook gekeken worden wanneer ondersteuning door het zorgteam afgebouwd kan worden. Het kan hierbij helpen om aandacht te hebben voor het vergroten van de zelfredzaamheid en het eigenaarschap van leerlingen. Het afsluiten van zorgtrajecten zorgt er ook voor dat er, ook bij weinig capaciteit, wel nieuwe trajecten gestart kunnen worden.
- In dit onderzoek kwam naar voren dat leerlingen met een beperking niet altijd volledig geaccepteerd worden door andere leerlingen, of dat zij zich in sommige gevallen sociaal geïsoleerd kunnen voelen. Dit zou verminderd kunnen worden door in te zetten op het vergroten van de acceptatie van leerlingen met een beperking door andere leerlingen. Op deze manier kan het hebben van een beperking meer genormaliseerd worden. Dit draagt ook op de lange termijn bij aan het creëren van een samenleving waarin mensen met een beperking volledig geaccepteerd worden en dezelfde kansen krijgen als ieder ander.
- Uit dit onderzoek blijkt dat sommige docenten, met name op havo-vwo scholen, het bieden van ondersteuning niet als hun verantwoordelijk zien, terwijl uit ander onderzoek juist blijkt dat die hoge betrokkenheid alle leerlingen, dus ook leerlingen zonder beperking, ten goede komt. Daarom is het belangrijk om dit verantwoordelijkheidsgevoel te vergroten. Een goede interne communicatie en scholing voor docenten kunnen hier aan bijdragen.